

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXIV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2016

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXIV

© 2016 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by
Matsis Matbaa Hizmetleri
Sefaköy / İstanbul
Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com
Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXIV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXIV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2016

İçindekiler / Contents

Fulya Dedeođlu – Ali Ozan <i>What Happened in Inland Southwestern Anatolia before 5500 BC? A Review of the Archaeological Evidence from the Selcen-Örenarası Settlement (MÖ 5500 Öncesinde İç Güneybatı Anadolu'da Ne Oldu?: Selcen-Örenarası Yerleşimi Arkeolojik Kanıtları Üzerinden Bir Değerlendirme)</i>	1
Erim Konakçı <i>A Group of Chalcolithic Pottery Discovered at Asopos Tepesi (Asopos Tepesi'nde Bulunan Bir Grup Kalkolitik Dönem Çanak Çömleđi)</i>	31
Hatice Ergürer <i>Kınık Höyük Demir Çağ Boyalılarında Bezeme Geleneği (Embellished Ceramic Tradition from Kınık Höyük During the Iron Age)</i>	67
Onur Zunal <i>A Group of Submycenaean - Protogeometric Cups from Klaros (Klaros'dan Bir Grup Submyken-Protogeometrik Fincan)</i>	171
Erkan Alkaç - Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürleri Işığında Miletos ve Alexandria Ticari İlişkileri (Commercial Relations of Miletus and Alexandria by means of Amphora Stamps)</i>	191
Banu Özdilek <i>2009-2012 Andriake Kazılarında Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri (Uncovered Unguentarium, Bottle, Lykion and Mortar Examples from Andriake Excavations 2009-2012)</i>	217
Tayfun Selçuk <i>Kyme ve Larissa'da Bulunmuş İki Figürlü Mezar Steli (Two Figured Grave Stele from Kyme and Larissa)</i>	267
Murat Çekilmez <i>Tralleis'ten Bir Eros Yontusu (An Eros Statue from Tralleis)</i>	297

Mustafa Koçak <i>Antakya’da “Dansa Davet”?: İki Heykel Başı Üzerine Düşünceler</i> (“Aufforderung zum Tanz”? in Antiocheia: Überlegungen über zwei Statuenköpfe)	323
Mustafa Şahin <i>Değirmenkaya Anıt Mezarı</i> (<i>Das Grabdenkmal in Değirmenkaya</i>)	341
Hakan Mert <i>Priene’deki Gıda Pazarı</i> (<i>Der sog. Lebensmittelmarkt von Priene</i>)	365
Feriştah Soykal-Alanyalı <i>Side Dionysos (?) Tapınağı Işığında Tiyatro ile Çevresinin Kentsel Değişimi</i> <i>ve Dönüşümü</i> (<i>The Urban Change and Transformation of the Theater and its Surroundings</i> <i>in the light of the Side Dionysos (?) Temple</i>)	419
Oğuz Koçyiğit – Çağman Esirgemez <i>Lampsacus’da Geç Antik Bir Kırsal Yerleşim ve Şarap Üretim Atölyesi</i> (<i>A Late Antique Rural Settlement and Wine Production Installation</i> <i>in Lampsacus</i>)	451
Hatice Özyurt-Özcan <i>Marmaris’in İçmeler Mevkiinde Yer Alan Bir Bazilika ve Vaftizhane Üzerine</i> <i>İncelemeler</i> (<i>Studies on a Basilica and Baptistery Located in İçmeler Section</i> <i>of Marmaris</i>)	479
Ayça Tiryaki <i>Rhodiapolis Piskoposluk Kilisesi’nin Geometrik Desenli Taban Mozaikleri</i> (<i>The Mosaic Pavements with Geometric Patterns of the Episcopal</i> <i>Church of Rhodiapolis</i>)	505
Burcu Ceylan <i>Geç Antik Dönem Kentlerinde Gerileme/Devamlılık Modellerine Kanunlar</i> <i>Üzerinden Bir Bakış</i> (<i>A Re-Evaluation of Decline/Continuity Theories, Based on the</i> <i>Late Antique Laws</i>)	535
Zeliha Demirel-Gökalp <i>Bizans Bronz Konkav (İçbükey) Sikkeleri ve Kütahya Müzesi’ndeki Define</i> (<i>Byzantine Bronze Concave Coins and a Hoard in Kütahya Museum</i>)	555

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu'ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrelemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

GEÇ ANTİK DÖNEM KENTLERİNDE GERİLEME/DEVAMLILIK MODELLERİNE KANUNLAR ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ

Burcu CEYLAN*

“*Quod Principi Placuit, Legis Habet Vigorem*”¹

ABSTRACT

A Re-Evaluation of Decline/Continuity Theories, Based on the Late Antique Laws

The recent studies on Late Antique Period, through which Roman Empire experienced significant transformations, approach the subject by two major theories: “decline” which can be defined as fall of the empire after an arduous period of weakening; and “continuity” which substitutes decline with transformation and postpones the fall to a considerably later date. The evidence for decline is evident in the numerous literary sources in form of *hagiographia*, *historia* and *codices*. On the opposing side, the scholars advocating the continuity support their theories with the archaeological evidence.

Interpreting the existence of a decline or continuity over the physical evidence of built environment is a valid and effective method. However it is also crucial to consider the socio-cultural context which created, protected or disregarded this environment. This paper proposes a new parameter in the discussion of continuity: the study of perception/understanding of the period towards built environment. In other words, it aims to bring forth a new interpretation toward the existence of continuity or decline, via determining the changing tastes and their effects on the built environment. With this aim, the study brings forward the written sources of the period once again, even though they need to be approached cautiously. Here the case is based on the corpus of Late Antique laws. Due to the process of their making, the laws provide direct answers to specific problems. The law codes include petitions, complaints, solutions and acceptances which display the people’s

* Doç. Dr. Burcu Ceylan, Akdeniz Üniversitesi Dumlupınar Bulvarı, Kampus Antalya.
E-posta: bceylan@akdeniz.edu.tr

¹ Ulpian (MS 223) *Digest* 1.4.1, “İmparatorun dileği kanun olur”

perception (especially of those who were effective on building activity) of the built environment.

The paper focuses on Codex Theodosianus, which covers the law codes of c.150 years, coinciding with the period of either the continuity or the decline of the Roman culture. The codes, related to buildings, building activity, condition of the built environment, as well as those addressed the actors of building activity, are categorized according to their objectives and contexts.

The analysis of the Codex paints a picture as follows:

- Half built, un-tended, abandoned, decaying buildings constantly caused problems.
- The local authority, were ineffective in maintaining the splendor of the Antique city, if not caused it to decay more.
- Local aristocracy left the city, breaking the old patriotic bond which financially sustains the built environment
- Artisans were lacking in number and skills.
- The lacking material and financial sources were tried to be supplied to the expense of the Antique buildings.
- The repetitive character of codes related to the preservation of Antique monuments or Antique city display the despair of even the imperial authority.

What is evident from the analysis of the codex is that the socio-cultural environment which had been protecting and maintaining the Antique city was already dissolving in 4th century; even though the effects started to be felt within a hundred years time.

Keywords: Late Antiquity, Codex Theodosianus, decline, continuity, urban architecture, built environment.

ÖZET

Roma İmparatorluğu'nun önemli değişimler geçirdiği Geç Antik Dönem'e ilişkin çalışmalar, dönemi iki ayrı teori üzerinden değerlendirmektedir: uzun süren bir gerileme sonucu imparatorluğun zayıflamasına bağlı yıkılışını öneren "gerileme" ve gerileme yerine dönüşümü koyarak çöküşü daha ileri bir tarihe öteleyen "devamlılık" teorileri. Gerilemenin varlığına dair veriler dönem yazılı kaynaklarından gelmektedir. Antik Greko-Romen kültürü oluşturan kurum ve geleneklerin birçoğunun yok olduğuna, devam edenlerin de önemli olumsuz değişimler geçirdiğine işaret eden güçlü bir *hagiographia*, *historia* ve *codex* külliyatı bulunmaktadır. Bunun karşılığında, devamlılık teorisyenleri son 40 yılın arkeoloji çalışmaları ile elde edilen fiziki buluntulardan yola çıkarak, söz konusu dönemde ani bir çöküş ve yaygın bir gerilemenin söz konusu olamayacağı görüşünü ileri sürmektedirler.

Fiziki buluntular üzerinden yapı çevrenin ele alınması ve devamlılık ya da gerilemenin tartışılması geçerli bir yöntemdir. Öte yandan bu çevreyi yaratan devamlılığı ya da gerilemesinde etkili olan sosyo-kültürel ortamın da ele alınması

gereklidir. Bu çalışma söz konusu teorilerin tartışılmasında dönem insanın yapılı çevre algısını/kabulünü yeni bir parametre olarak önermektedir. Bir başka deyişle, bu kabulün söz konusu zaman aralığında geçirdiği değişimleri belirlemek ve bu değişimin yapılı çevreye etkilerini saptamaya çalışarak Geç Antik çağda Roma İmparatorluğunda kültürel bir gerileme ya da devamlılığın varlığına bir başka yorum getirmek amacındadır.

Bu amaçla yakın zamanlı çalışmalarda şüpheyle yaklaşılan dönem kaynakları tekrar gündeme getirilmiştir. Araştırmaya temel kaynak olarak, dönemin yapılı çevresine ilişkin belirgin sorunlara doğrudan cevaplar olarak üretilmiş olmaları nedeniyle, Geç Antik Dönem kanunları alınmıştır. Bu kanunlarda her seviyeden halkın ve siyasal erkin, yapılı çevre algısına ayna tutan talepler, şikayetler, kabuller, çözümler yer almaktadır.

Çalışma MS 438 yılında tamamlanan ve imparatorluğun gerileme/devamlılık süreci ile eşzamanlı yüz elli yıllık kanun külliyatını kapsayan Theodosius *Codex*'inde, yapılar, mimari çevrenin durumu ve korunması, yapı üretiminin aktörleri ve kaynakları ile ilgili kanunları, amaçları ve bağlamı ile sınıflandırmakta, bunlar üzerinden mimari çevrenin devamlılığına ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. *Codex*'de Antik dönemden miras kalan yapılı çevrenin ne kadar korunacağı ya da nasıl dönüşeceği konusunda etkili olacak kanunlar ele alınmış ve bu kanunların olası etkileri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geç Antik Dönem, kanunlar, gerileme/devamlılık, yapılı çevre, kent mimarisi.

Diyalektik bir disiplin olan tarih kapsamında yapılan çalışmalarda tarihsel olguları açıklamak üzere modeller yaratılır. Bu modeller geçerliliklerini, karşıt görüşler sürdürülebilirliklerini olanaksız duruma getirene kadar koruyabilirler. Geç Antik Dönem'e ilişkin ilk model olan ve Gibbon'un günümüz için arkaik kabul edilen devasa eseri *Decline and Fall of Roman Empire* ile ortaya çıkan "çöküş teorisi" de yerini, süreci daha ılımlı bir yaklaşımla değerlendiren "gerileme" modeline bırakmış; model geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında özellikle Jones'un çok sayıda yayını ile etkinliğini sürdürmüştür². Jones "yıkılan Roma" yerine "Geç Roma İmparatorluğu" terimini önerirken, yıkılışı da uzun süren bir gerilemenin arkasına öter. Ancak, özellikle son otuz yılın arkeolojik verileri, imparatorluğun geneline uygulanabilecek bir gerileme modelinin üzerine bir şüphe düşürmüş görünmektedir³. Bu verilere dayanarak öne sürülen yeni

² Bunlar arasında özellikle Later Roman Empire ve The Decline of the Ancient World sayılmalıdır.

³ Klasik Dönem ve Ortaçağ/Bizans dönemlerinden ayrılarak kendi bilim adamlarını ve özgün projeleri yaratan Geç Antik Dönem arkeolojik verileri için arkeoloji süreli yayınlarının yanı sıra döneme odaklanan *Late Antique Archaeology* ve *Antique Tardive* serileri örnek verilebilir.

modeller, imparatorluğun katastrofik yıkımını reddeden “devamlılık”; antik kültürün değişim geçirerek ortaçağa evrildiğini kabul eden “dönüşüm” ve yakın zamanda ortaya çıkan, erken İslam kültürünü de antik kültürün bir devamı olarak gören “uzun Geç Antik Dönem” teorileridir. Ward-Perkins, Whittow, Bowersock gibi yeni nesil araştırmacılar tarafından sakınılması gereken bir kavram olarak kabul edilen “gerileme”, “değişim” ile ikame edilmektedir⁴. Bu görüşün en erken savunucusu olan Brown “gerileme ve çöküş” modeline o kadar uzaktır ki öncü kitabı *The World of Late Antiquity*'de bir bölümü “Geç Roma Devrimi” olarak adlandırır⁵. Bu teorilere rağmen gerileme modeli bir grup araştırmacı tarafından hala kabul görmektedir. Örneğin Cameron imparatorluğun çok da negatif sonuçlar içermeyen dönüşümünden bahsederken yine de gerileme sözcüğünü, ama bu kez tırnak içinde, kullanmayı tercih eder⁶. Gerileme modelinin ateşli savunucularından Liebeshuetz'a göre ise veriler herhangi bir devamlılığı kanıtlamakta yetersiz kalmaktadır⁷.

Gerileme teorisini destekleyen en temel veriler, hukuk metinlerinin de arasında bulunduğu dönem yazılı kaynaklarından gelmektedir. Antik Greko-Romen kültürü oluşturan kurum ve geleneklerin birçoğunun yok olduğuna, devam edenlerin de önemli olumsuz değişimler geçirdiğine işaret eden güçlü bir *hagiographia*, *historia* ve *codex* külliyesi bulunmaktadır. Bunların karşısında ise, arkeolojik veriler yer almaktadır. Bu veriler kentlerin Antik dönemde üretilmiş olan fiziksel çevreyi, yani antik kültürün doğduğu ve sürdürülebileceği ortam olan kent dokusunu ve anıtlarını, yazılı kaynakların işaret ettiği tarihten daha uzun bir süre için koruduğu yönünde yorumlanmaktadır. Ayrıca, özellikle Doğu Akdeniz için, kırsal yerleşmelerin tarih içinde hiç olmadıkları ve uzun bir süre daha olmayacakları kadar geliştikleri bulgusu da yine arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır.⁸ Ancak şu gerçeği de belirtmek gerekir ki; arkeolojik araştırmaların sunduğu parlak envanterle ortaya çıkan ve devamlılığa kamıt olarak sunulan yapı aktivitesi, kiliseler, surlar ve birkaç istisna dışında

⁴ Özellikle Ward-Perkins 2005, 138-184, Whittow 2003, Bowersock 1990, 71-80.

⁵ Brown 1971, 11-96.

⁶ Cameron 1993a, 113-133, 170-187 ve Cameron 1993b, 152-197.

⁷ Liebeshuetz 2001, 29-104, 400-417.

⁸ Geç Antik Dönem kentleri konusunda başlangıç için bkz. Lavan (der) 2001. Kırsal yerleşmeler konusunda etkin bir bibliyografya derlemesi için bk. Chavarria - Lewit 2004.

onarımlarla sınırlıdır⁹. Aynı şekilde, kırsal yerleşimlerde görülen gelişme ise bir “devrim”den çok kentin zayıflaması ile bağlantılandırılmalıdır¹⁰.

Kültürel devamlılık ya da gerilemenin fiziki buluntuların resimlediği yapılı çevre üzerinden ele alınması ve tartışılması geçerli bir yöntemdir. Ancak bu çevreyi yaratan, devamlılığı ya da gerilemesinde etkili olan sosyo-kültürel ortamın da ele alınması gereklidir. Günümüz bakışıyla devam ettiği ya da gerilediği tartışılan Roma İmparatorluk Dönemi kültürünün ait olduğu dönem toplumu tarafından nasıl algılandığı ve/veya devam ettirildiği de tartışılmalıdır. Bu çalışma söz konusu teorilerin tartışılmasında dönem insanın yapılı çevre algısını/kabulünü bir parametre olarak önermektedir. Bir başka deyişle, bu kabulün söz konusu zaman aralığında geçirdiği değişimleri belirleyerek ve bu değişimin yapılı çevre üzerindeki etkilerini saptamaya çalışarak, Geç Antik çağda kültürel bir gerileme ya da devamlılığın varlığına bir başka yorum getirmek amaçındadır. Bu amaçla döneme ilişkin yazılı kaynakların, bu çalışma özelinde dönem kanunlarının, yapı aktivitesinin “devamlılığı” bağlamında bir kez daha gündeme getirilmesi yararlı olacaktır. Araştırmaya temel kaynak olarak Geç Antik Dönem kanunları alınmıştır. Dönem hukuk pratiğinin doğası gereği bu kanunlar yapılı çevreye ilişkin belirgin sorunlara doğrudan cevaplar olarak üretilmişlerdir. Bu nedenle, bu kanunlarda her seviyeden halkın ve siyasal erkin, yapılı çevre algısına ayna tutan talepler, şikayetler, kabuller, çözümler yer almaktadır.

Çalışmada bu kaynakların önemli bir parçası olan ve imparatorluğun gerileme/devamlılık süreci ile eşzamanlı yüzelli yıllık kanun külliyatını kapsayan Theodosius *codex*'inde, yapılar, mimari çevre, yapı üretiminin aktörleri ve kaynakları ile ilgili kanunları, amaçları ve bağlamları ile sınıflandırarak bu kanunlar üzerinden mimari çevrenin devamlılığına ilişkin bir değerlendirme yapılmaktadır¹¹. Devamlılık/gerileme modelleri, Antik dönem dokusunun nasıl dönüşeceği ya da ne kadar korunacağına dair doğrudan ya da dolaylı hükümler içeren kanunların ışığında tartışılacaktır. Burada vurgulamak gerekir ki, çalışma için seçilen metot, kanun kaynaklarının arkeolojik verilerin üzerinde bir geçerliliği olduğu

⁹ Liebeschuetz 2001, Mango 2000, 971.

¹⁰ Ceylan 2009, 55.

¹¹ Bu makalede için *Codex Theodosianus*'un Pharr tarafından hazırlanmış İngilizce tercümesinden yararlanılmıştır. Pharr 1952.

anlamına gelmemektedir. Öte yandan hukukun önemli bir sosyal tarih kaynağı olduğu da yadsınamaz. Geç Antik Dönem hukukunun etkinliği çeşitli yayınlarda tartışılmıştır; bu çalışmada yapılmak istenen kanun maddelerinin mimarlık ürünleri üzerindeki etkilerini belirlemekten çok, yapılı çevreye ilişkin bu kanunları üreten sosyal durumun ortaya konmasıdır.

Roma Hukuku ve *Codex Theodosianus*: Kısa Bir Tanıtım

Agustus dönemi kadar erken bir tarihten başlayarak, Roma imparatorlarının kanunları yorumlama, geçersiz sayma, değiştirme ve hatta gerektiğinde yeni kanunlar yapma yetkisi bulunmaktaydı¹². İmparatorun kanunlar üstü durumu, üçüncü yüzyıl hukukçularından Ulpian tarafından makalenin başında alıntılanan ünlü deyiş ile açıkça ifade edilmiştir. İmparatorlar 1. yüzyıldan başlayarak kanun yapıcı olsalar da, bütün Roma coğrafyasında etkin olacak imparator kanunu sayısı üçüncü yüzyıla kadar son derece sınırlı kalmış, eyaletlerdeki çoğu kanun, genellikle imparatorun bilgisi dışında, yerel hukuk geleneklerine uygun olarak hazırlanmaya devam etmiştir. Diokletianus döneminde merkezi yönetimin güçlenmesiyle sonuçlanan yönetsel değişimlerden sonra imparator kanunları sayısında önemli bir artış gözlenir¹³.

Edicta ya da epistula olarak adlandırılan imparator kanunlarının hazırlanma süreci, 446 tarihli bir kanunda (*Cod. Jus. 1.14.8.*) açıklandığı gibi, çoğunlukla bölge ya da kent yetkilileri tarafından belirli bir sorunun çözümüne yönelik dilekçelerin başkente gönderilmesi ile başlar. Sorun bir imparator fermanı gerektiriyorsa, senatodan ve yüksek bürokrasiden oluşturulan komisyonların denetiminde bir kanun metni hazırlanır. Metin, imparatorun uygun görmesi üzerine senatoda okunup onaylanır ve valiler tarafından hedef coğrafyada yayınlanır. Bazı durumlarda imparator belirli bir konu üzerine rapor isteyebildiği gibi, az sayıda da olsa, imparatorun gezileri sırasında kendisine verilen dilekçeleri değerlendirdiği örnekler de bulunur¹⁴. *Edictae* belirli sorunlar üzerine ve belirli coğrafyalara yönelik olsa da imparatorluk genelinde geçerli kabul edilirler. III. Valentinianus dönemine tarihlenen bir ferman (*Cod. Jus. 1.14.3*) bu durumu kanunlaştırır.

¹² Kolbert 1979, 16-17.

¹³ Kolbert 1979, 16-17.

¹⁴ Herakleia ve Aphrodisias örnekleri için bk. Harries 1988, 164.

Zaman içinde biriken imparatorluk kanunlarının ayıklanması ve sınıflandırılması amaçlı ilk girişimler dördüncü yüzyılda başlamış, ancak bireysel çalışmalar bütün kanun külliyyatını değerlendirmekte yetersiz kalmıştır¹⁵. Böyle bir çalışma için devlet desteği gerektiğinin bilincinde olan II. Theodosius tarafından kurulan komisyon, öncelikle kanun yapılırken referans alınabilecek hukukçuların çalışmalarını derleyerek işe başlar¹⁶. Komisyonun çalışması 438 yılında *Codex Theodosianus*'un yayınlanması ile tamamlanır¹⁷. *Codex Theodosianus*, 313-438 yılları arasında yayınlanmış imparatorluk kanunları ve 438-468 arası hem II. Theodosius, hem de arkasından gelen imparatorların ekledikleri *novella*'ları kapsamaktadır.

Bu çalışmada *Codex Theodosianus*'da yapıyı çevreyle ilgili kanunlar, yapı aktivitesinin sürdürülmesinde rolü olan aktörlere yönelik olanlar, bu aktivitenin sürdürülmesi için gereken kaynakların sağlanmasına yönelik olanlar ve mevcut yapıyı çevrenin “devamlılığını” belirlemek üzere korumaya yönelik olanlar olmak üzere üç grupta ele alınacaktır.

Aktörler

Roma İmparatorluk yönetiminde yapı aktivitesinin en önemli kısmı kendi özyönetimine sahip kentlerde gerçekleşmekteydi. 4. Yüzyıldan başlayarak merkezi yönetimin etkisinin artması ile birlikte kentnin bayındırlığı konusunda etken olan çoğu kurumun da bir dönüşüm içine girdiği anlaşılmaktadır. Bu kurumların başında merkezi yönetimin temsilcisi olan eyalet/bölge valilikleri gelmektedir. Öte yandan yapı aktivitesinin gerçekleştirilmesi için mali destek açısından önemli bir kaynak olan yerel yönetim, yani kent meclisleri ve meclis üyeleri de aynı şekilde etkindir. Ele alınacak olan son kurum ise yapı ustalarının örgütlendiği lonca gruplarıdır.

¹⁵ Bunlar arasında *Codex. Gregorianus* ve *365'de Codex. Hermogenianus* Theodosius kodeksine de giren maddeleri ile önemlidir. Jones 1968, 184-185.

¹⁶ 426 yılında yayınlanan bu derleme (*Referanslar Kanunu*) imparatorun tek kanun yapıcı olduğu ancak kadim zamanların hukukçularından seçme bir grubun (Papinianus, Paulus, Ulpianus, Gaius, Modestinus) da kaynak olarak kullanılabilceğini bildirir. Kolbert 1979, 34 ve Harries 1999, 26-31.

¹⁷ *Codex*'in tam metni günümüze erişememişse de daha sonra hazırlanan Alaric ve Theodoric kanunları, *Codex Visigotharum*, *Lex Romana Burgundorum* ve en önemlisi *Codex Justinianus* gibi hukuk derlemelerinde de yer alan kanun hükümleri derlenebilmiştir. Kolbert 1979;35

Valiler (*Praefecti*)

Bölgeler için yönetsel hiyerarşinin en üst basamağı olan bölge ve kent valilerinin (*praeorian praefect* ve *urban praefect*) görevleri kamu düzeninin sağlanması, kanunları yaymak ve uygulamak, su ve kanalizasyon gibi kamu servislerinin tedariki, loncaların kontrolü, kamu yapılarının onarımı ve işletilmesi olarak özetlenebilir¹⁸. Valiler yapılı çevre üzerinde kanunların uygulanmasında en yüksek rütbeli otoritedir ve imparator kanunları da doğrudan valileri muhatap alır.

Codex'de günümüz terminolojisi ile imar yönetmeliği olarak tanımlayabileceğimiz kanunların sayısının şaşılacak derecede az olması, 5. yüzyılda bu düzenlemelerin hala yerel yönetimlerin yetkisinde olduğuna işaret etmektedir¹⁹. Güvenlik ve sağlık şartlarının sağlanması üzerine düzenlenmiş olan ve yapılı çevre üzerinde en doğrudan kanunlar olarak kabul edilebilecek olan bu yönetmelikler yapı üretiminde uyulması gereken fiziki koşulları bildirme amaçlıdır. *Codex*'de bulunan bir grup yönetmelik hava ve ışık alımı, yangın ve yıkılma tehlikesi gibi nedenlerle yapılar arası mesafeyi düzenler. 326 tarihli bir kanun, kamu yapılarına yaklaşma mesafesini 100 ayak olarak belirlerken, bunu yangın tehlikesi ile gerekçelendirir (*Cod. Theod. 15.1.4*). Bundan 80 yıl sonra bu mesafenin 15 ayağa indirildiği görülür (*Cod. Theod 15.1.46*). Tarihi saptanamayan bir başka kanun özel mülkler arasında 10 ayak, kamu mülkleri ile diğer yapılar arasında 15 ayak mesafe olması gerekliliğini, hava ve ışık alımına bağlamaktadır (*Cod. Theod. 4.24.1*). 398 tarihli bir kanunda, devlete ait depoların etraflarının açık olması gerekliliği, yine benzer bir yangın tehdidine dayanarak vurgulanırken, bunların duvarlarına bitişik yapılmış olan inşaatların yıkılması emri yer alır (*Cod. Theod 15.1.38*). Öte yandan, yine 398 tarihli bir başka kanun, hem kamu hem de özel yapıların etrafında eklenmiş yangın ya da yıkılma tehlikesi gösteren yapıların kaldırılması emrini içerir (*Cod. Theod 15.1.39*). 398 tarihli bir kanun binalara yapılan eklerin yol açtığı başka sorunları da ortaya koyar. Bu kanun sokaklara yapılan ahşap portikoları "trafiği engellediği için" yasaklamakta ve yıkılmalarını emretmektedir.

¹⁸ Lançon 2000, 45-47.

¹⁹ Bu tür imparator kanunlarının merkezi yönetimin iyice güçlendiği 6. yüzyılda arttığı görülür. Nitekim, bu yüzyılın ortalarına tarihlenen Justinianus kodeksinde yapı yükseklikleri, çekme mesafeleri ve hatta malzeme kullanımını da düzenleyen kanunlar yer almaktadır (*Cod. Just. 8.10.1, 1 ve 2*). 6. yüzyıla tarihlenen diğer kanun/yönetmelikler için ayrıca bk. Baldini Lippolis 2007;198.

(*Cod. Theod. 15.1.47*). Bu kanunlar kent dokusunda daha yoğun, sıkışık bir yapılaşmaya doğru bir yönelime işaret etmektedir. Öte yandan anıtlar ve kentsel alanlar gerek görsel gerek fiziksel olarak bu yeni inşaatların tehdidi altındadır.

Valilerin yapılı çevreyle ilgili sorumluluk ve etkinlikleri üzerine ikinci bir grup kanun kamu yapılarının inşaatı, onarımı ve bu aktivitelerin finansmanını konu edinir. Bunların sayısı ve mükerrer karakteri valilerin yapı aktivitesindeki konumlarını aydınlatmak açısından önemlidir. Kamu yapılarının onarılmasına dair 321 tarihinde İmparator Konstantinos tarafından hazırlanan ilk kanunun tonu kamu yapılarının onarım ve inşaatın valilerin rutin ve sıradan bir görevi olduğunu düşündürür²⁰. Ancak 362-398 yılları arasında yayınlanan 14 kanun zaman içinde bu görevin imparatoru meşgul eden bir soruna dönüştüğünü göstermektedir (*Cod. Theod. 15.1.2, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 27, 28, 29, 31, 37*). Bu kanunlar valilerin kaynakları kendi adlarına yeni yapı yaptırmak için ayırırken mevcut kamu yapılarının onarımı konusunda da gönülsüz davrandıklarını oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Valiler tarafından gerekli ihtimamı görmeyen kamu yapılarının durumu kanunlarda sıklıkla ele alınmıştır. 364 yılında, önce Roma valisine gönderilen, eskilerin onarımı tamamlanmadan yeni inşaatların yasaklanmasına yönelik kanun, daha sonra Orient (Orta Doğu), Afrika ve İlliria (Balkan) eyaletleri valilerine; tekrar tekrar Roma ve İstanbul valilerine gönderilen *epistulae* ile yinelenir²¹. 390 yılında Roma ve İllirya valilerine gönderilen kanunlar, “eski yapıların onarımı tamamlanmadan yeni inşaata başlamakta ısrar eden” valiye 700 *denarii* ceza öngörür (*Cod. Theod. 1.15.27,28*). Yeni inşaatların bir diğer olumsuz yönü de valilerin görev yerleri değiştiğinde bu inşaatların yarım kalmasıdır. 393 tarihli bir kanun bu sorunu, görev süresi sona erse de valiyi inşaatı kendi kaynakları ile bitirmek zorunda bırakarak çözmeye çalışır (*Cod. Theod. 1.15.31*).

²⁰ “Valiler kamu yapılarını onarmalı, ek bir kaynak gereken durumlar dışında, bize yapımına başladıkları değil sonuçlandırdıkları işler konusunda rapor vermelidirler. Ayrıca valiler tavsiyemizi ufak tefek işler için değil sadece en önemli yapılar ve büyük projeler için istemelidir” *Cod. Theod. 1.15.2*.

²¹ 380 yılında Mısır valisine gönderilen kanun valilerin yeni yapı yaptırmasına sınırlı izin verir: “... eğer (vali) kendi şan ve şerefi için yeni inşaata başlamak isterse, önce zamanın etkisiyle yıpranmış kamu yapılarının üçte ikisini onaracak, kalan üçte birini yeniden inşa edecektir...” *Cod. Theod. 15.1.20*.

Aktörler: Baniler (*Decuria*)

Antik kentlerde yapı aktivitesinin ve anıtsal yapı stokunun maliyeti çok büyük ölçüde varlıklı ailelerden oluşan yerel aristokrasi tarafından üstlenilmiştir. Antik Dönem geleneği yerel meclisi de oluşturan bu elit sınıfın aidiyet duygusuyla kentlerini anıtlarla bezemesini gerektiriyordu²². Ancak dördüncü yüzyılla birlikte “beledi sorumluluklar” adı altında, vergi toplama, kamu servislerinin finansmanı gibi çok sayıda masraf kaleminin meclis üyelerine yüklendiği, hatta verginin eksik kalan kısmının da meclis üyeleri tarafından tamamlanmasının beklendiği anlaşılmaktadır. Bu yükten kurtulmak isteyen yerel aristokrasi, orduda rütbe sahibi olmak, yüksek dereceli memuriyet edinmek ve kiliseye katılmak gibi kendilerine muafiyet sağlayacak yollara başvurmuştur. *Codex* 12.1. kitapta meclis üyeleri (*decuria*) üzerine yayınlanmış olan 192 kanun maddesi bu durumun sadece kent kaynakları için değil merkezi yönetim için de vahametini ve engellemek için verilen çabaları göstermektedir. *Decuria*’yı kente bağlamak üzere hazırlanmış kanunlar; cezalar, aflar, muafiyetler, özel şartlar, geri alınan kararlarla 316-431 arası mükerrer bir şekilde yayınlanır. Örneğin din adamı olarak muafiyet elde etmeyi yasaklayan kanunda “zenginin dünyevi sorumlulukları yüklenmesi, fakirin de kilisenin zenginliği ile desteklenmesi” beklenmektedir (*Cod Theod.* 16.2.6). Boşalan üyeliklerin kolay doldurulabilmesi amacıyla meclis üyeliği babadan oğula devam eden zorunlu bir kamu hizmetine dönüştürülür (*Cod. Theod.* 12.1.84). Son çare olarak kırdaki arazilerine çekilerek ya da başkente yerleşerek kurtulmayı dene-yen kent elitleri karşılarında 395 tarihli kanunu bulur. Eğer meclis üyeleri 5 yıldan fazla bir süre için kente gelmezlerse mallarına el konulacak ve vergiler bu kaynaktan tamamlanacaktır (*Cod Theod.* 12.1.44). Kanunlar bir yandan ‘zorunlu bağışlar’dan kaçmayı engellenmeye çalışılırken, ‘gönüllü bağışlar’a da kendi zorunluluklarını getirmektedir. Örneğin 389 tarihli bir kanun, kamu yapısı yaptıran ya da yapılmasına destek olanlar ve onların mirasçılarını 15 yıl boyunca yapının onarım ve işletme masraflarını üstlenmek zorunda bırakmaktadır (*Cod. Theod.* 15.1.24).

Aktörler: Ustalar (*Collegiati*)

Üçüncü yüzyılın ortasına kadar yapı aktivitesi için gereken her tür vasıflı iş gücü, kentlerde loncalara (*collegia*) bağlı olarak çalışmaktaydı.

²² Yerel aristokrasinin antik kentlerin yönetimine katkısı, kent gururunun kent fiziğine yansımaları ve bunun 4. yüzyılla birlikte değişimi için ayrıca bk. Jones 1971, 170-192

İmparator Diokletianos döneminde loncalar, mevcut işgücünün verimli kullanılması amacıyla devlete bağlanmıştır. Loncalar, meslek eğitimi, üyelerin denetlenmesi ve ücretlerin belirlenmesi gibi görevlerin yanı sıra üretimin devamlılığını ve kalitesini de sağlıyordu. Ancak, yapı aktivitesinin önemli bir kesintiye uğradığı çalkantılı politik dönem sonuçlanıp 4. yüzyıl başında anıtsal mimari üretime geri dönülmek istenildiğinde, yetkin mimar ve heykeltıraş sayısı oldukça azalmış, ustadan çırağa aktarılan gelenek yok olmaya yüz tutmuştu. İmparator Konstantinos'un Afrika, Balkan ve Doğu eyaletlerine gönderdiği üç kanun bu durumu açıkça belgelemektedir (*Cod. Theod. 13.4.1, 13.4.2, 13.4.3*). Bu kanunlarda, yapı ustalarının azlığından şikayetle, serbest sanatlara yeteneği olan gençlerin mimarlık mesleğine yönlendirilmeleri istenmektedir. Bu eğitimi almaya gönüllü olanlara maaş bağlanacak, kendileri ve aileleri zorunlu kamu hizmetinden muaf tutulacaktır. 337 yılına tarihlenen bu kanunlarda muafiyet alan meslekler arasında sıvacı, marangoz, taş ustası, yer döşemecileri, ressam, heykeltıraş, mozaikçiler gibi yapı ustaları da yer alır. Bu üç kanunun yapı ustalarının meslek hacmi, sayıları, meslek kalitesi ve son olarak da hayat koşulları üzerinde ne kadar olumlu bir etkisi olduğu tartışmalıdır. Zamanla lonca mensupları, temizlik, onarım, posta, itfaiye gibi zorunlu kamu hizmetleri yüklenmek durumunda bırakılırlar²³. 401 tarihli bir kanun bazı kamu servislerinin masraflarının da loncalar tarafından karşılanmasının beklendiğine işaret eder (*Cod. Teod. 15.1.41*). İş hacmi az olan ve zaten yoksulluk sınırında, hatta bazen altında geliri olan zanaatkârların, memurların denetiminden uzakta olabilmek için tıpkı *decuria* gibi mesleği bırakıp kenti terk etmeleri, ya da kiliseye katılmaları yaygınlaşır. Bunu engellemek için mesleklerin babadan oğla geçmesi zorunlu hale gelirken, mesleği bırakmak da yasaklanır (*Cod. Theod. 14.4.7, 14.3.5, 14.3.21*). 392 tarihli kanun, zanaatkârların kiliseye girip din adamı olmalarını da engeller. Ayrıca 392-431 yılları arasında sorumluluklardan kaçanlara ve bunları koruyanlara uygulanacak ağır cezalara dair bir seri kanun da yayınlanır (*Cod. Theod. 9.45*).

Kaynaklar: Finans-Malzeme-Mekan

4. yüzyılda merkezi imparatorluk bütçesinin güçlendirilmesi çabaları sonucunda yerel bütçelerin zorlandığı anlaşılmaktadır. Kanunlar incelendiğinde anıtsal yapıların inşası, onarımı ve işletilmesi için gereken kaynakların bulunması önemli bir sorun olarak oraya çıkmaktadır. Picenium

²³ Mango 1985, 15.

valisine gönderilen kanundan da anlaşıldığı gibi, merkezi yönetim parasal destek yerine malzeme sağlamayı tercih etmektedir (*Cod. Theod. 15.1.17*). Zamanla merkezi yönetimin kamu yapılarının bakımı, onarımı ve inşaatı için mali destekten tamamen vazgeçtiği, gereken finansmanın yerel mali gelirlerden sağlanmasını öngören kanunlardan anlaşılmaktadır. 374 tarihinde kamu yapıları için kent bütçesinin 1/3'ü ayrılırken (*Cod. Theod. 15.1.18*), 20 yıl sonra buna kente ait toprakların gelirlerinin 1/3'ü de eklenir (*Cod. Theod. 15.1.32, 33*). Buna ek olarak iki kanunda kent bütçesi yetmezse eyalet içindeki kent bütçeleri arasında aktarma yapılmasına da izin verilir (*Cod. Theod. 15.1.18, 26*).

Dördüncü yüzyılın sonuna doğru, kanunların finansal sorunlara palatyatif çözümler bulmaya yönelmiş olması devletin kente ayırabileceği kaynakların tükendiğine işaret etmektedir. Bu çözümler arasında liman ve su kemeri gibi yapıların onarımı için kent halkından para toplanılması (*Cod. Theod. 15.1.23*); kamu yapılarının meclis üyelerine ve loncalara bağlanarak yapıların onarımı ve bakımlarının üstlenmelerinin sağlanması (*Cod. Theod. 15.1.40*); arazilerinden sur ya da su kemeri geçen toprak sahiplerine bu yapıların bakım masrafları yüklenmesi (*Cod. Theod. 15.1.51,53*) sayılabilir. 424 tarihli kanun İstanbul'un en büyük hamamı olan Zeuxippus hamamlarının işletme-bakım masraflarının yapıya bitişik dükkanlar tarafından sağlanmasını emreder (*Cod. Theod. 15.1.52*). 338 tarihli bir kanundan kamu yapılarının onarımını, bazı muafiyetler karşılığında, şahısların üstlendiğini öğreniriz (*Cod. Theod. 15.1.5*).

Yapı malzemesi arzının da sorunlu olduğuna dair işaretleri yine kanunlarda buluruz. Devletin sahip olduğu taş ve mermer ocaklarının işletilmesi iş gücü eksikliği nedeniyle zorlaşınca, Konstantinos tarafından yayınlanan bir kanunla özelleştirilmelerine izin verilir (*Cod. Theod. 10.19.1*). 363 yılında tekrar eden bu kanunla (*Cod. Theod. 10.19.2*), bu ocakların işletmesini üstlenenlere bazı finansal ayrıcalıklar da tanındığı anlaşılmaktadır (*Cod. Theod. 10.19.3, 8*).

Bu ortamda Geç Antik Dönem mimarisi malzeme yokluğuna cevap olarak en pragmatik çözüm olan *spolia*'yı üretmiştir²⁴. Aslında antik dönem

²⁴ Bu çalışmada *spolia* yapı malzemesinin tedarik yolu olması yönünden ele alınmıştır. Ayrıca devşirme malzeme ile üretilen mimarinin özgün malzeme ile üretilenle karşılaştırılması yapı çevrede oluşan bir gerileme/devamlılığa işaret etmesi açısından da önemlidir. Geç Antik Dönem çalışmalarında yapıların ve malzemelerin devşirilmesine ve bu uygulamanın ideolojik yan anlamlarına ilişkin kaynakça ve tartışmalar için bk. Coates-Stephens 2003.

yapılarından malzeme alınmasını ısrarla yasaklayan kanunlar bulunmaktadır (*Cod. Theod. 15.1.19*). Bunların arasından 365 tarihli kanun (*Cod. Theod. 15.1.14*), yapılardan malzeme alınmasının kentleri harabeye dönüştürecek düzeylere vardığını bildirir. Yine de, artık kullanılmayan yapılardan devşirme yoluyla malzeme sağlanmasını meşrulaştıran ilk kanun 397 tarihinde yayımlanır. Bu kanunla yıkılan tapınaklardan yapı malzemesi alınmasına izin verilir (*Cod. Theod. 15.1.36*). Surların ve suyollarının onarımı gibi acil kalemlerde ve kilise yapımı gibi hassas durumlarda bu izinlerin daha rahat verildiğini görülür. Öte yandan, malzeme alınmasına bir sınırlama getirilmeye de çalışılmaktadır. Örneğin malzeme alınacak yapı onarılamayacak kadar yıpranmış olmalıdır (*Cod. Theod. 15.1.40*). Ayrıca kentsel dekora yararı olan mermer, bronz gibi değerli malzeme ve heykellerin alınması da yasaklanmıştır (*Cod. Theod. 15.1.19, 37*). Hangi malzemenin bu kategoriye gireceğine dair açık bir tanımlama yapmayan kanunlar bu kararı yerel görevlilere bırakır. Ancak, üretim için eski yapılardan topladıkları malzemeyi kullanan kireç üreticileri için hazırlanmış kanunlar bu yaygın uygulamanın aslında devlet güdümlü olduğunu ortaya koyar. Kanunlar bir yandan yıllık üretim kotası koyarken; öte yandan kireç üreticilerini vergi ve mecburi hizmet muafiyetler ile desteklemektedir (*Cod. Theod. 14.6.2*). 364 tarihli bu kanunda bunun “geçmişten gelen bir gelenek” olduğu vurgulanmıştır.

Koruma: Kent-Yapı

Yukarıda incelenen kanunlar gerek maddi kaynak gerekse işgücü temini konusunda imparatorluk genelinde yaşanan sıkıntıları açığa vurmaktadır. Kanunlar, yapı üretimi için gerekli bu iki önemli unsurun anıtsal mimarinin devamlılığını sağlamakta yetersiz kaldığını, bu nedenle imparatorluk kanunlarının, mevcut yapı stokunun kullanılmasını en etkin çözüm olarak zorladığını gösterir. Yapılardan malzeme alınması bir gelenek haline gelirken, malzemesini korumayı başaran anıtların durumu başka bir tür *spolia*'yı ortaya çıkarmıştır. Özellikle artık işlevini kaybetmiş anıtsal yapıların değerlendirilmesi amacıyla dikkate değer çözüm önerileri kanunlarda yer bulmuştur. Örneğin 398 tarihli kanunda, kullanımdan çıkan yapı sağlam ve görkemliyse valilerin bunu elden geçirerek kendi kullanımına tahsis edebileceği önerilir (*Cod. Theod. 10.2.1*). 378 tarihli bir başka kanun, artık kamuya yararı olmayan yapıların açık arttırma ile satılmaları ve kent bütçesine katkı sağlanmasına izin verir (*Cod. Theod. 10.2.1*).

Kullanılmayan anıtsal yapılara en özellikli grubu oluşturan tapınaklar için *Codex*'de farklı coğrafyalar için farklı içerikli kanunlar yer alır. Pagan dine ait yapıların kapatılmasını, asla ziyaret edilmemesini (*Cod. Theod. 16.10.4, 7, 10*) ziyaretçilerin cezalandırılmasını (*Cod. Theod. 16.10.11*), tapınaklardaki pagan dine ait her tür imge ve imajın kaldırılmasını (*Cod. Theod. 16.10.19, 20*), sunakların, hatta bazı durumlarda tapınakların yıkılmasını (*Cod. Theod. 16.10.16*) emreden mükerrer kanunlara karşın; tapınakların yıkılmamasını, hatta korunmasını emreden kanunlar da bulunmaktadır. Bunların bir bölümü tapınağın mimari–estetik değerine vurgu yapmaktadır (*Cod. Theod. 16.10.15,18*). 382 tarihli kanun tapınak içindeki tanrı heykellerinin dahi dini anlamlarından soyutlanarak sanat eseri olarak kabul edilmesini ve korunmasını emreder (*Cod. Theod. 16.10.8*). 342 ve 382 tarihli iki kanun, yapıların tarihi miras değerlerine gönderme yaparak; festivaller, spor karşılaşmaları gibi yerel geleneklere hizmet etme şartıyla kullanılmalarına izin verir (*Cod. Theod. 16.10.3, 8*).

Anıtsal yapıların korunması/onarımı/kullanımı hakkında olduğu kadar kültürel mirasın önemli bir bölümü olan kent mimarisinin durumuna işaret eden kanunlar da bulunmaktadır²⁵. Kamusal alanları (*Cod. Theod. 15.1.22,15.1.39, 14.14.1*), ya da imparator izni olmadan kamu yapılarını (*Cod. Theod 15.1.12*) işgal etmek, bu yapılara bitişik yapılar inşa etmek (*Cod. Theod 15.1.25,38,47*) çeşitli kanunlarda yasaklanmıştır. Kanunlar bu tür illegal yapıların kentsel alan kullanımını engellemesi, yaslandıkları anıtsal yapıdan daha düşük kalitede olmaları, anıtsal yapının ve kentin görkemine zarar vermeleri gibi gerekçelerle yıkılmasını da emreder. Öte yandan, belirli durumlarda benzer inşaatlara izin verildiği hatta övüldüğü de görülür. Örneğin caddelerin üzerine genişleyen dükkanların yıkılması emrine karşın ikincil sokaklarda binaların önüne ahşap portikolar yapılmasına izin verilmektedir (*Cod. Theod. 8.11.20*). Anıtsal yapılara bitişik yeni inşaatlar yasaklamıştır ama Honorius Hamamları içinde bulunan dükkanların önüne izin alınmadan yapılan revak yıkılmadığı gibi, yaptırılan dükkan sahipleri bir de üst kat inşa etme hakkı kazanır. İmparator sonuç ürünün kente katkısının daha önemli olduğu kanaatindedir (*Cod. Theod. 15.1.50*). 362 tarihli kanun kentsel alana yapılmış özel yapıları, kent görkemine zarar vermediği, aksine katkı sağlayacak değerde olduğu için korurken, yaptırılana da mülkiyet hakkı tahsis etmektedir (*Cod. Theod. 15.1.9*).

²⁵ Antik kentlerde kentsel kurgu ve kent mekanlarının algılanması hakkında bk. Ceylan 2004.

Codex'in içerdiği bütün çelişkili kanunlara karşın, dönemler boyunca değişmeyen tek kabul Antik dönemin anıtsal mimarisine saygı ve özlemle yaklaşılması, atalardan kalan bu mirasın devamlılığının her imparatorun dileği olmasıdır. Yapılara “*decorum urbanum*” yani “kent süsleri, kamu görkeminin araçları, kentli olma gururunun kaynağı” olarak atıfta bulunan kanunların tonunda bu açıkça hissedilir: Kamu gelirlerinin üçte biri kamu yapılarının onarımına “ihtişamlı şehirlerimizin zamanın baskısı ile harabe haline dönmemesi” için ayrılmaktadır. Valilerin yeni inşaata başlaması, “şanlı anıtlarımızın onarımlarını ihmal etmemeleri ve bu yapıların eski görkemine biran önce kavuşmaları” için engellenmektedir. Kamu yapılarına eklentiler ya da kentsel alanı istila eden yapılar yıkılmalıdır çünkü bu yapıların kalitesiz “görünüşleriyle kent zarafetine zarar vermesi utanç verici”dir. Tapınaklar korunmalıdır çünkü “Roma halkının uzun geçmişine dayanan gelenekleri onlardan kaynaklanmaktadır”. Yapılardan malzeme alınması “bir valinin kent süslerine zarar vermesi zaten düşünülemeyeceği” kanaatiyle yasaklanmıştır. Üstelik devlet bürokrasisinde bu kanunların uygulanması ile görevli ofisler de yer almaktadır²⁶. Buradaki ironi, hem verilen izinlerin hem de yasakların “kentlin görünümünü düzeltmek ve kamu yapılarının gururunu korumak” amaçlı olmasıdır.

Gerek kamusal alanların gerek yapıların ve yapı malzemelerinin korunmasına ilişkin kanunların birbiri ile çelişkili kararlar içermesi Antik kenti korumaya yönelik kanunların uygulanmasını zorlaştırmış olmalıdır. Sıklıkla tekrar edilmiş olmaları da güçlü bir niyet göstermekten çok etkinliklerinin zayıflığına işaret etmektedir. Kanunların uygulanmasında yaptırım gücü yetersiz kalan devlet, kanunu tekrar etmenin konforuna sığınmış olmalıdır. Kanunların mükerrer karakteri ve çelişkili ifadeleri imparatorun aslında kontrolü dışında olan bir durumu düzenleme çabası olarak okunmalıdır. Cameron'un da vurguladığı gibi kanunlar pek çok durumda önemsenmemiş ya da yürütülememiştir²⁷.

²⁶ Kamusal alanlarda bulunan sanat eserlerini korumak ve yönetmek üzere iki ofis görevlidir: *centurio rerum nitentium* (çevirisi “vandallık polisi” olarak yapılabilir) ve kamusal alanlardaki heykellerden sorumlu *curator statuorum*. Lançon 2000, 24.

²⁷ Cameron 1993b, 86. Geç Antik Dönem kanunlarının etkinliği üzerine ayrıca bk. Harries 1999; 77-96.

Sonuç

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi günümüz Geç Antik Dönem tarih çalışmaları, yapı aktivitesine ya da Antik kentlerin korunmuşluk durumuna dayanarak devamlılık teorisini desteklemektedir. Ancak bu noktada tartışılması gereken, nicel verilerin, niteliğin devamlılığına da kanıt olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Merkezi yönetim, bir başka deyişle imparator, Antik kenti sürdürmek amacıyla sıklıkla kanun gücüne başvurmuştur. Ancak bu kanunların mükerrer hali ve zaman içinde değişen tonu, Antik dönemde yapısal çevreyi üreten ve koruyan sistemin devamlılığını imkansız kılan bir sosyal duruma işaret eder. Bu kanunlar yapı aktivitesinin karşı karşıya kaldığı sorunları tekrar tekrar ortaya koymaktadır: Yapılı çevreyi kontrol eden otoritede boşluk oluşmuştur. Valilerin tutumu nedeniyle kentler, yarım kalmış inşaatların, zamana yenilmiş ancak onarılmamış, hatta malzemeleri soyulmuş yapıların olumsuz görüntüsü ile karşı karşıyadır. Surların arkasına sıkışan ve gittikçe yoğunlaşan kent dokusu anıtların etrafını kapatmakta ve güvenliklerini tehdit etmektedir. Kanunlarla tekrar kullanılması önerilen anıtsal yapılar özgün görünümelerini ve Antik Dönem ihtişamlarını yitirmek üzeredir. Meydanların özel inşaatlara açılması, caddelerde sütunların arasının örülmesi, yapıların sokakların, meydanların üzerine taşması gibi taleplerin gündeme gelmesi, Antik kent estetiğine aykırı bir silueti yaratmak üzeredir. Ortalama görev süreleri 1-1.5 yıl olan ve kentli olmadığı gibi bu bağı kuracak zamanı da olmayan valilerin devamlılığı koruması zaten gerçekdışı bir beklentidir²⁸. Yapı aktivitesinin diğer iki aktörü olan yapan ve yaptırnanlar kentten kaçmaktadır²⁹. Aristokrasinin kentlerden vazgeçmesi basit bir finans sorunu yaratmaktan öte Antik kültürü ve mimariyi değerlendirecek ve devamını talep edecek entelektüellerin

²⁸ 3. yüzyıldan sonra taşraya gönderilen yüksek dereceli memurların süreleri gittikçe azalmıştır. 4. ve 5. yüzyıllar için bu süre, kent valileri için ortalama bir yıl, eyalet valileri için ise onsekiz aydır. Jones 1968;145

²⁹ Kanunların yerel aristokrasiyi kentten, daha da önemlisi kentsel sorumluluklar almaktan uzaklaştırdığı, kendisi de Antiochia'lı bir aristokrat olan Libanius'un 4. yüzyıla tarihlenen mektup ve söylevlerinde kendisini göstermektedir. Özellikle Antiochia üzerine yazdığı söylevde (*Oratio II*) kent meclisinin tarihte nasıl etkin olduğundan bahsederken, satır aralarında mevcut durumu eleştirmektedir Libanius'un kentine yaklaşımı ile Justinianos dönemi tarihçisi Johannes Lydos'un karşılaştırılması bu gelişimi daha da vurgular. Libanius başkentte yüksek dereceli bürokrat olmak üzere aldığı teklifleri reddederek Antiochia'ya dönerken; Johannes öncülleri gibi Kıbrıs'ta yerel politikanın etkin bir üyesi olabileceken başkentte basit bir memuriyetle yetinmiştir. Maas 1992, 28-37.

de yapı alanından uzaklaşmasına neden olmuştur³⁰. Bir sonraki işin nereden geleceğini bilmeyen yapı ustaları, mesleklerinin yanında angaryaları da yüklenmektedirler. Bu koşullarda ortaya çıkan ürünlerin, gerek sağlamlık gerekse estetik açıdan, Antik değerlerin seviyesini yakalayamaması beklenebilecek bir sonuçtur³¹. Yapı aktivitesini sürdüreceği maddi kaynağı bulmak zorlaşmıştır. *Spolia*, farklı malzemeler, birbirine uydurulabilmek için klasik oranları bozulmuş parçalar ve yamalarla, kendine özgü estetik durumunu yaratmıştır. Bunun bir devamlılık işareti olmayıp eskinin bozulmuş bir taklidi olduğu dönem insanları tarafından da fark edilmektedir³².

Kanunlarla ortaya konulan bu durumda yaratılması beklenebilecek olan kent estetiğini yıpratın, derlenmiş malzemelerden üretilmiş mimari Antik Dönem değerleriyle hiçbir şekilde uyuşmayacağından, bir devamlılığa kanıt gösterilemez. Öte yandan, devamlılık modellerinin tercih ettiği “değişim” kavramı, yeni gelenin daha önce var olana en azından denk olduğu koşullarda uygundur. Yapılı çevre bağlamında Geç Antik dönem için bunun geçerli olduğunu kabul etmek, ne modern bir bakışla ne de dönem insanın yaklaşımıyla kolay değildir. Başka alanlarda değilse bile kentsel değerler açısından, devamlılık modelleri gerileme teorisini karşısında zayıf kalmaktadır. Kentlerin gerilediğinin farkında olan imparatorlar da “devamlılık” dilemişlerdir. Ancak, kaynak, yetkin işgücü ve daha da önemlisi kentsel çevrede klasik kaliteyi talep edecek toplumun eksikliği başkentten etkin olmaya çalışan merkezi yönetim tarafından kapatılamamıştır. Sonuç olarak, ilgili ofislerin varlığına rağmen “devamlılık” polis gücü ile sağlanamamıştır. Arkeolojik veriler bir devamlılığın değil, 150 yıllık sosyal süreç sonucunda ortaya çıkan gerilemenin, farklı kentlerde değişen ivmeler ile seyrettiğinin göstergesidir.

³⁰ İmparator Honorius kentlerin görünümünün kötülemesinin suçlusu olarak sorumluluklarını yerine getirmeyen ve kıra saklanan lonca üyelerini göstermektedir. Mango 1985;15. Aristokrat sınıfın eğitiminde klasik kültürün yeri ve bunun Geç Antik Dönemde değişimi için bk. Cameron 1993b, 131-138.

³¹ *Spolia* ile üretilmiş mimarinin estetiği üzerine bir tartışma ve bu konudaki kaynaklar için bkz. Ceylan 2005. Zosimus Konstantinus dönemi inşaatlarının kalitesizliğini eleştirmektedir. Zosimus *Historia Nova* 2.32.

³² Socrates Scholasticus İmparator Valens’i kendi adına yaptırdığı hamam yapısı için Khalkedon’un antik surlarından malzeme almakla suçlarken yapılan ürünü de ucuz ve bayağı olarak niteler (*Historia* 4.8). İnşaatın “yıkılmış yapılardan alınan taşlarla değil ocaklardan gelen taze malzeme ile” gerçekleştirildiğini övünerek vurgulayan 333 tarihli bir yapı kitabesi devşirme malzemenin daha değersiz kabul edildiğine işaret eder. Ward-Perkins 1999, 231.

Epilog

Makale, “dileği kanun gücünde olan” (!) imparatorların antik kültürün sahnesi olan kentleri korumak konusunda çabalarını vurgulamak üzere son bir kanun metniyle, İmparator Majorianus’un 458 tarihli *novellası* ile bitirilecektir.

Majorianus’a göre kent görkemini kaybetmiştir çünkü anıtsal yapılar ihmal ve kötü kullanım sonucu yok olmaktadır. Suçlulara da işaret eder Majorian: Öncelikle valiler suçludur çünkü yeni yapmak için eskilerden malzeme almışlar, çok daha önemsiz inşaatlar için bu yapıları feda etmişler, özel inşaatlar için anıtsal yapıların soyulmasına izin vermişlerdir. Kent sakinleri suçludur, çünkü kentin vatandaşlık sorumluluğu ile korunması gerekirken halk anıtları talan etmiştir, oysa kentin güzelliğinin ve görkemini kaynağı olan bu yapıların korunması ve, her ne kadar terk edilmiş ve yıpranmış olursa olsun, eski görkemine kavuşması kutsal bir vatandaşlık görevidir. Madem valilerin görev duygusu ve kent halkının vatandaşlık duyguları yeterli olmamıştır, Majorianus durumu bir kez daha imparator kanunu ile düzeltmelidir. Sökülmüş dekoratif malzemenin geri getirilerek yapıların onarılması emri verir. Bundan sonra ihmali olan valiye 3600 *solidii*, ki bu bir senatörün yıllık gelirininde onda biri kadardır, daha alt seviyedeki memurlara dayak, hatta el kesme cezaları getirir. Yine de şartlar, lakabı “Son Romalı” olan ve kentlerin mimarisi ile iktidar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu anlayacak klasik görgüye sahip Majorianus’u da açık kapı bırakmaya mecbur kılar. Anıtsal yapıların yıkılması ve malzemelerinin kullanılması, yapının onarılamaz durumda olması ya da yeni yapı için vazgeçilmez olması gibi durumlarda mümkün kılınır. Ancak bunun için hem senatonun, hem de imparatorun onayı gerekmektedir. Kanunun son cümlesi Roma valisine gönderilmiş bu kanunun bütün imparatorluğa yayılmasını emreder ki kentliler ve yöneticiler kentlerine bağlılıkla gereğini yapsınlar.

Bu kentlerin antik dönem görkemlerini korumaya çabalayan son imparator kanunudur.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Baldini-Lippolis 2007
Baldini-Lippolis, I., "Private Space in Late Antique Cities: Laws and Building Procedures", *Housing in Late Antiquity, From Palaces to Shops* (ed. L. Lavan – L. Özgenel – A. Sarantis), Leiden-Boston, 197-238.
- Bowersock 1990
Bowersock, G., *Hellenism in Late Antiquity*, Ann Arbor, Michigan.
- Brown 1971
Brown, P., *The World of Late Antiquity*, Londra.
- Cameron 1993a
Cameron, A., *The Later Roman Empire*, Londra.
- Cameron 1993b
Cameron, A., *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, Londra.
- Chavarria – Lewit 2004
Chavarria, A. – T. Lewit, "Archaeological Research on the Late Antique Countryside: A Bibliographic Essay", *Recent Research on the Late Antique Countryside* (ed. W. Bowden – L. Lavan – C. Machado), Leiden, 3-55.
- Ceylan 2004
Ceylan, B., "Roma İmparatorluk Dönemi Anadolu Kentleri ve Kent Mimarisi; Antik Kentlerde Kent ve Yapı Etkileşimi", *XV. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Bildiriler Kitabı*, Bursa, 93-103.
- Ceylan 2005
Ceylan, B., "Spolia: Geç Antik Dönemde Yapılar ve Yapı Elemanlarının İkinci Kullanımları", *Eskiçağ'ın Mekânları, Zamanları, İnsanları*, der. L. Özgenel, İstanbul.
- Ceylan 2009
Ceylan, B., "Kilikya'da Geç Antik Dönem Kırsal Yerleşimleri: Kanlıdivane Örneği", *OLBA XVII*, 45-62.
- Coates-Stephens 2003
Coates-Stephens, R., "Attitudes to Spolia in some Late Antique Texts", *Theory and Practice in Late Antique Archaeology* (ed. L. Lavan – W. Bowden), Leiden-Boston, 341-358.
- Harries 1988
Harries, J.D., "The Roman Imperial *Quaestor* from Constantine to Theodosius II", *JRS* 78, 148-172.
- Harries 1999
Harries, J.D., *Law and Empire in Late Antiquity*, Cambridge.
- Jones 1964
Jones, A.H.M., *The Later Roman Empire, A Social Economic and Administrative Survey*, Oxford.
- Jones 1968
Jones, A.H.M., *The Decline of The Ancient World*, Londra.
- Jones 1971
Jones, A.H.M., *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford.
- Kolbert 1979
Kolbert, C.F., *Justinian, The Digest of Roman Law*, Londra.
- Lançon 2000
Lançon, B., *Rome in Late Antiquity*, çev.A. Nevill, Edinburgh.
- Liebeschuetz 2001
Liebeschuetz, J.H.W.G., *The Decline and Fall of the Roman City*, Oxford.
- Maas 1992
Maas, M., *John Lydus and the Roman Past, Antiquarianism and Politics in the Age of Justinian*, New York.

- Mango 1985 Mango, C., *Byzantine Architecture*, New York.
- Mango 2000 Mango, C., “Building and Architecture”, *Cambridge Ancient History XIV, Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425-600* (ed. A. Cameron – B. Ward-Perkins – M. Whitby), Cambridge, 918-971.
- Pharr 1952 Pharr, C., *The Theodosian Code and Novels and The Sirmodian Constitutions, Translation With Commentary, Glossary And Bibliography*, Princeton.
- Ward-Perkins 1999 Ward-Perkins, B., “Re-using the Architectural Legacy of the Past, entrée idéologie et pragmatism”, *The Idea and Ideal of Town Between Late Antiquity and the Middle Ages* (ed. G. Brogiolo – B. Ward-Perkins), Leiden, 225-244.
- Ward-Perkins 2005 Ward-Perkins, B., *The Fall of Rome and the End of Civilization*, Oxford.
- Whittow 2003 Whittow, M., “Decline and Fall? Studying Long Term Change in the East”, *Theory and Practice in Late Antique Archaeology* (ed. L. Lavan – W. Bowden), Leiden, 403-418.